

"כאגדת רבקה"

עם מותה של רבקה שטורמן

בתחום האמינו כי "ריקודי עם אין יוצרים הם נוצרים". למוסד החינוכי בן שמן היתה להקה שהופיעה בריקודי עמים בכל רחבי הארץ. ד"ר זיגפריד להמן, מנהל בן שמן דאז, האמין בחשיבות יצירת ריקודי עם ישראלים, אך זאת "כתהליך ממושך יצירתי קבוצתי המשתרע על פני דורות רבים". ד"ר להמן האמין גם בדת הטבע שאינה מוגדרת בתוויות כיתתיות: "דת בסיסית המשמשת את האדם כאדם בלי הבדל לאומי או כיתתי". ולכן לא ראה פסול בפולקלור של עמים אחרים.³

למרות דעה זאת, רבקה שטורמן שאפה ליצור ריקודים "בעברית", זאת 60 שנה לאחר הסיסמה "עברי דבר עברית", 28 שנים לאחר "מלחמת השפות", ועשרים שנה לאחר שגשוג של הזמר הארצישראלי. כאן היא יצאה לדרך לא סלולה; בעין חרוד, שהיה ראשון הקיבוצים שקמו כתוצאה מרעיון "הקיבוץ הגדול" בניגוד לרעיון "הקבוצה הקטנה", היה ציבור מבורך בבעלי כשרונות מגוונים, מעין חממה אמנותית תרבותית. כך כתב האמן הצייר חיים אתר ב"פרקי יובל" (1940): "עלינו לנגן את הניגון הישן בתווים חדשים העולים מהווי חיינו המתחדש. לדלג על הגולה ולהמשיך את המסורת, להמשיך את המסורת ולהתרחק מכל ביטוי דתי, לחדש מבלי לזנוח את הישן, להחיות את הקדום ביותר ולחוש את ההווה - למצוא בין כל הניגודים האלה את הדרך הנכונה - לכך הקדישו בעין חרוד מחשבה ומאמצים רבים."⁴

באקלים תרבותי ייחודי כזה נולד ריקוד העם

אבל ראוי תמיד לזכור: "בלי עבר אין עתיד".

רבקה שטורמן רכשה את השכלתה האמנותית בגרמניה של שנות העשרים, כותבת רנה שרת בספרה "קומה אחא", על דרך רבקה שטורמן במחול.¹ גרמניה בה שגשו המחול המודרני האקספרסיבי ובתי הספר לריקוד, שהמורים והמייסדים בהם עיצבו - כל אחד מהם - עולם תיאורטי, פילוסופי ופסיכולוגי, שנלווה להוראת המחול. מן הנודעים שבהם היו מרי ויגמן [Mary Wigman] וקורט יוס [Kurt Jooss], שניהם מתלמידיו של רודולף פון לאבאן [Rudolf von Laban]. רבקה שטורמן הצעירה בחרה ללמוד אצל יוטה קלמט [Jutta Klamt] שבשיעוריה מצאה תשובה לצרכיה הנפשיים החינוכיים.

ב-1929 עלו רבקה שטורמן ובעלה מנחם להתיישב בכפר-יחזקאל שבעמק יזרעאל ואחר כך בקיבוץ עין-חרוד; בארץ למדה אצל גרטרוד קראוס ותהילה רסלר והושפעה מרינה ניקובה ומרחל נדב ועוד. הרעיון ליצור ריקוד עם ארצישראלי מקורי עלה בה לראשונה ב-1942, כאשר טיילה בשבילי עין-חרוד והבחינה כי ילדי הקיבוץ, שהתכוננו לחג המחזור, שרים ורוקדים על פי נעימה של שיר ילדים גרמני מפורסם. "איך קרה שאנחנו החלוצים עיצבנו דמות של יהודי חדש עובד אדמתו חי חיים שיתופיים מדבר עברית אך שר ורוקד לועזית?"² רבקה החלה לחפש את הריקוד הישראלי כדי שבתה דליה ובני מחזוריה בכיתה ג' ירקדו ריקוד "משלנו".

בארץ רקדו אז ריקודי עמים, וכל העוסקים

ום ההולדת ה-95 של רבקה שטורמן בקיבוץ דליה
Rivka Shturman's 95th birthday at Kibbutz Dalia

רבקה שטורמן, חלוצת ריקוד העם הישראלי, היתה בת 98 במותה; אינני יודע כמה מהרוקדים ריקודי עם יודעים כי היא שגילתה את נוסחת הקסם של הריקוד הישראלי ויצרה את ריקודי העם הראשונים, בבחינת "יש" כמעט מ"אין". רוב צעדי היסוד של ריקודי העם, סגנונם, הקשר שלהם לשיר העברי ולעברית, לארץ, לנופיה, לעדותיה ולתושביה, מושפעים עד עצם היום הזה מאותם 150 ריקודים, לערך, שיצרה רבקה. מאחר שלרבים מהרוקדים ההיסטוריה של הישוב ושל מדינת ישראל אינה מוכרת, ויש צעירים שמלחמת העצמאות נראית להם עתיקה כמו מלחמות המכבים, ראוי להזכיר לכולנו כי "אנחנו עומדים על כתפי ענקי העבר" ועוד נאמר: "ההיסטוריה היא תמצית של ביוגרפיות". וכן, "הזמנים אמנם משתנים ואנו משתנים איתם",

טוב, "אם הופלנו", "אהבת הדסה", "ויבן עוזיהו", "ניגון עתיק" ועוד ועוד. ביצירתה, רבקה הפרידה בין ריקודי עם ובין ריקודי-חג להופעה; היא סברה כי הראוותנות שבהופעה הבימתית מחבלת ומפריעה להתפשטותו ולהיקלטותו של ריקוד העם המקורי.

רבקה שטורמן ויונתן כרמון (כרמיאל, 1997)
Rivka Shturman and Yonatan Karmon (Carmiel, 1997)

הראשון שיצרה רבקה שטורמן - "הגורן" (לחן: עמנואל עמירן, מילים: שרה לוי-תנאי). מובן שרבקה היתה מעורבת בעיצוב טקסי החגים, שבעין-חרוד נודעה להם חשיבות רבה - כניסוחו של המחנך והסופר נחום בנארי - "להשיב לחגי ישראל מהודם והדרם בימי קדם מיפי הטבע ותפארתו אשר חמסה מהם הגלות הארוכה".⁵

רבקה שטורמן התרשמה מריקודי התימנים, מרחל נדב ומרינה ניקובה, ובעיקר מריקודי הערבים שבהם ראתה ביטוי להתמזגות האדם עם הנוף והטבע, נוף העמק המשותף לנו ולהם. האלמוטים של ריקודים יהודיים בגלות, חתונות, הווי בתי הכנסת וריקודי החסידים היו בעיניה בעלי ערך רב, אך זרים ברוחם לנוער בארץ המתחנך בקיבוצים.⁶ רבקה שיתפה את הרוקדים, בעיקר הילדים שבהם, ביצירת הריקודים. כל חייה ראתה בריקודי העם חשיבות לפיתוח הגוף, הריתמוס, התנועה הטבעית וההתמצאות בשטח; היא האמינה בריקודים כמסייעים בפיתוח הנפש, ובביטוי האינדוידואלי של הילד, בתנועה, בקצב וביצירה.⁷ רבקה שטורמן סיפרה: "יציתי ריקוד ישראלי אך בעצמי לא ידעתי מהו, ידעתי מה 'לא' או יותר נכון הרגשתי מה 'לא' מתאים. מה בדיוק 'כן' עדיין לא ידעתי. אחר כך הכרתי כמה מנגינות של שרה לוי-תנאי וחשבתי שהן כבר יותר קרובות למה שחיפשתי. הקצב המיוחד שבלחני שרה לוי נתן לי את הדחיפה לצעד הניעה שהיה עבורי אחד מצעדי היסוד בריקוד העם הישראלי. כמה מנגינות סינקופיות של עמירן השפיעו עלי מאוד - חשבת לי שזה משהו שמתאים לריקוד ארצישראלי כפי שתיארתו לעצמי".⁸

הריקוד "קומה אחא" - מהקלאסיקה של ריקודי העם הישראליים - נוצר לאחר "הגורן", והוא ביטא בחוויה תנועתית את יום העלייה לקרקע של הקיבוץ שדה נחום (מיישובי חומה ומגדל, 1937), על פי מילותיו של יצחק שנהר: "אין כאן ראש ואין כאן סוף יד אל יד אל תעזוב". הריקוד הבא שיצרה - "עוזי וזימרת יה" - גם הוא קלאסיקה ישראלית, נוצר בהשפעת ריקודי התימנים שהגיעו כמתנדבים לקבוצה, אחרי "השבת השחורה" (בה נעצרו הגברים של עין חרוד על-ידי הבריטים). את "מחול השנים", "אתי מלבנון" ו"דודי ליי" יצרה כדי לענות על צורך של הנוער בריקודי זוגות. ואחר כך באו הריקודים "הנה מה

כל חייה, כמעט עד יומה האחרון, נאבקה לפיתוח תוכנית לימודים של ריקודי עם לגיל הרך, ופעלה רבות גם בהפצת ריקודי עם במועדוני גימלאים וקשישים. רבקה גילתה את ריקוד העם הישראלי - יצירה חדשה שלא היתה קיימת לפניה. זו זכותה הגדולה. הרוקדים ריקודי עם יזכרו אותה בריקודיה; ואנו, אולי עכשיו יותר מאשר בעבר, זקוקים להשראה של דבקותה בחיפוש אחר דרך, של אמונתה העמוקה ביכולתנו ליצור ריקוד ישראלי עממי בתקופה המודרנית, של דחף היצירה שלה וחיוכה הצנוע.

אבות ישורון כתב: "כל הליכתי אל האין כי האין ישנו". אני בטוח שגם שם, בשמים, רבקה אומרת: "אני תמיד מתחילה מחדש". אני בטוח שגם שם, שד היצירה עדיין חי בתוכה ולא נותן לה מנוח. וכפי שאמרה "כאן" ודאי היא אומרת "שם": "ריקוד אחד לפחות עוד הייתי רוצה ליצור".

הערות:

1. רנה שרת, קומה אחא - דרך רבקה שטורמן במחול, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1988, עמ' 19.
2. רנה שרת, קומה אחא, עמ' 39.
3. רנה שרת, קומה אחא, עמ' 40.
4. חיים אתר, פרקי יובל, 1940, עמ' 351. (מצוטט אצל רנה שרת).
5. נחום בנארי, פרקי יובל, 1940, עמ' 401. (מצוטט אצל רנה שרת).
6. רנה שרת, עמ' 45.
7. רנה שרת, עמ' 50.
8. רנה שרת, עמ' 53.